ضرورت بازنگری در جایگاه و صلاحیت های کارشناسان شهرسازی در نظام کارشناسی رسمی؛مقایسه تطبیقی ایران با کشورهای منتخب

سیمین حناچی/مدرس و مدیرگروه مهندسی شهرسازی دانشگاه معماری و هنر پارس، رئیس کمیسیون مشورتی اعطای صلاحیت های رشته برنامه ریزی شهری شورای عالی (siminhanachi8@gmail.com)

آیدا باقری بهشتی/ مدرس گروه مهندسی شهرسازی، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه بین المللی سوره(ida.beheshty@gmail.com)

▪ مقدمه

شهرسازی به‌عنوان دانشی میان‌رشته‌ای، با ابعاد کالبدی، فضایی، اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و زیست‌محیطی توسعه شهرها سروکار دارد و نقش مهمی در ساماندهی فضاهای شهری، هدایت توسعه و تحقق منافع عمومی ایفا می‌کند. تصمیمات و مداخلات مرتبط با شهرسازی، از تعیین و تغییر کاربری اراضی و تفکیک و افراز املاک گرفته تا انطباق ساخت‌وسازها با ضوابط و مقررات طرح‌های توسعه شهری، مستقیماً بر حقوق مالکانه افراد، منافع عمومی و کیفیت محیط شهری تأثیر می‌گذارند. ازاین‌رو، اختلافات ناشی از این موضوعات در بسیاری از موارد به مراجع قضایی و شبه‌قضایی ارجاع شده و بررسی و حل‌وفصل آن‌ها مستلزم بهره‌گیری از دانش تخصصی شهرسازی است. در چنین شرایطی، کارشناس رسمی دادگستری صرفاً ارائه‌دهنده یک نظر فنی نیست، بلکه اظهارنظر تخصصی وی می‌تواند در تشخیص موضوع، تبیین ابعاد اختلاف و شکل‌گیری تصمیمات قضایی و اداری نقش تعیین‌کننده‌ای داشته باشد. بنابراین، برخورداری نظام کارشناسی رسمی از تخصص مستقل و متناسب با ماهیت مسائل شهرسازی، ضرورتی حرفه‌ای، حقوقی و نهادی محسوب می‌شود.

اهمیت این موضوع زمانی بیشتر آشکار می‌شود که مسائل شهری را نمی‌توان همواره صرفاً از منظر معماری، عمران یا نقشه‌برداری بررسی کرد. بسیاری از اختلافات شهری، ماهیتی فراتر از مسائل فنی ساختمان یا حدود هندسی املاک دارند و مستلزم شناخت طرح‌های توسعه و عمران شهری، ضوابط کاربری زمین، سلسله‌مراتب اسناد فرادست و فرودست، مقررات شهرسازی، ساختار فضایی شهر و پیامدهای مداخلات در محیط شهری هستند. در نتیجه، فقدان مرزبندی روشن میان صلاحیت‌های تخصصی رشته‌های مرتبط یا ارجاع موضوعات شهرسازی به کارشناسان فاقد تخصص متناسب، می‌تواند به اظهارنظرهای ناقص، تداخل صلاحیت‌ها، کاهش دقت کارشناسی و در نهایت، تضعیف کیفیت تصمیم‌گیری در مراجع رسیدگی‌کننده منجر شود. از این منظر، تعریف جایگاه مستقل و مشخص برای رشته شهرسازی در نظام کارشناسی رسمی، نه صرفاً مطالبه‌ای صنفی، بلکه اقدامی در راستای ارتقای دقت و اعتبار فرایند دادرسی و صیانت از حقوق عمومی و خصوصی است.

در ایران، نظام کارشناسی رسمی دادگستری بر پایه قانون کانون کارشناسان رسمی دادگستری مصوب ۱۳۸۱ و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۸۲ سازماندهی شده است. بر اساس ماده ۱۵ این قانون، برخورداری از مدرک تحصیلی کارشناسی یا بالاتر در رشته مورد تقاضا و داشتن سابقه تجربی مرتبط از جمله شرایط ورود به این حرفه است و بررسی صلاحیت متقاضیان نیز مطابق سازوکارهای قانونی پیش‌بینی‌شده انجام می‌شود. بااین‌حال، جایگاه تخصص شهرسازی و حدود صلاحیت‌های حرفه‌ای مرتبط با آن در ساختار کارشناسی کشور از وضوح و استقلال متناسب با گستردگی این دانش برخوردار نیست. در عمل، بخشی از موضوعات مرتبط با شهرسازی در حوزه صلاحیت رشته‌های همجوار، از جمله معماری، عمران و نقشه‌برداری، قرار می‌گیرند؛ وضعیتی که ضرورت بازنگری در مرزهای تخصصی، استقلال حرفه‌ای و دامنه اظهارنظر کارشناسان شهرسازی را مطرح می‌کند. افزون بر این، فعالیت هم‌زمان کانون کارشناسان رسمی دادگستری و مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضائیه، ابعاد نهادی و ساختاری موضوع را پیچیده‌تر می‌سازد.

در مقابل، بررسی نظام‌های کارشناسی و حرفه‌ای در کشورهای دیگر نشان می‌دهد که نحوه تعریف و سازماندهی تخصص‌های مرتبط با شهرسازی، بسته به ساختار حقوقی، نهادی و حرفه‌ای هر کشور، متفاوت است. در برخی نظام‌ها، فعالیت‌های مرتبط با برنامه‌ریزی و توسعه شهری در قالب حوزه‌های تخصصی مشخص تعریف شده و سازوکارهایی برای تعیین حدود مسئولیت، صلاحیت و استقلال حرفه‌ای متخصصان وجود دارد. مقایسه تجربه کشورهای منتخب با ایران از این جهت اهمیت دارد که

می‌تواند ضمن شناسایی الگوهای متفاوت سازماندهی کارشناسی، ظرفیت‌ها و کاستی‌های نظام موجود را آشکار کرده و زمینه بهره‌گیری از تجارب قابل انطباق با ساختار حقوقی و حرفه‌ای کشور را فراهم سازد.

بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر آن است که جایگاه رشته شهرسازی در نظام کارشناسی رسمی ایران تا چه اندازه با ماهیت تخصصی، گستره مسئولیت‌ها و ضرورت‌های حقوقی و اجرایی این رشته تناسب دارد و این وضعیت در مقایسه با کشورهای منتخب چه تفاوت‌هایی را نشان می‌دهد. تداوم ابهام در جایگاه و حدود صلاحیت کارشناسان شهرسازی می‌تواند به تداخل مسئولیت‌های تخصصی، کاهش انسجام در اظهارنظرهای کارشناسی و محدود شدن ظرفیت بهره‌گیری از دانش شهرسازی در رسیدگی به اختلافات شهری منجر شود. در مقابل، تبیین و تثبیت جایگاه این تخصص، ضمن ارتقای کیفیت و دقت نظرات کارشناسی، می‌تواند به شفافیت حدود مسئولیت حرفه‌ای، کاهش تعارض صلاحیت‌ها، تقویت پاسخگویی کارشناسان، افزایش اعتماد عمومی و بهبود تصمیم‌گیری قضایی و مدیریت شهری کمک کند.

ازاین‌رو، پژوهش حاضر با رویکرد تطبیقی، به بررسی جایگاه رشته شهرسازی در نظام کارشناسی رسمی ایران و مقایسه آن با نظام‌های کارشناسی و حرفه‌ای کشورهای منتخب می‌پردازد. این بررسی بر سه محور اصلی شامل میزان استقلال حرفه‌ای، دامنه فعالیت و حدود صلاحیت‌های تخصصی متمرکز است و در پی آن است که ضمن شناسایی وضعیت موجود و چالش‌های ساختاری، زمینه‌های ارتقای جایگاه شهرسازی در نظام کارشناسی رسمی کشور را تبیین کرده و پیشنهادهایی در این زمینه ارائه دهد.

▪ مبانی مفهومی و چارچوب تحلیل تطبیقی نظام کارشناسی شهرسازی

نظام کارشناسی رسمی، مجموعه‌ای از سازوکارهای حقوقی و نهادی برای شناسایی، سازماندهی و به‌کارگیری متخصصان در ارائه اظهارنظرهای فنی و تخصصی به مراجع قضایی و قانونی است. در این نظام، استقلال حرفه‌ای، صلاحیت تخصصی و حدود مسئولیت کارشناس از مؤلفه‌های اساسی اعتبار نظریه کارشناسی محسوب می‌شوند. استقلال حرفه‌ای ناظر بر آزادی و بی‌طرفی کارشناس در ارائه نظر، صلاحیت تخصصی بیانگر تناسب دانش و تجربه با موضوع کارشناسی و دامنه مسئولیت نیز مشخص‌کننده حدود موضوعات و اختیارات کارشناس در اظهارنظر تخصصی است.(Verkerk, 2009)

در حوزه شهرسازی، به دلیل ماهیت میان‌رشته‌ای مسائل شهری، نحوه تعریف تخصص، تفکیک آن از رشته‌های مرتبط و سازماندهی کارشناسان اهمیت ویژه‌ای دارد. بر این اساس، بررسی تطبیقی نظام کارشناسی شهرسازی در این پژوهش بر پنج مؤلفه شامل مبانی قانونی، ساختار و نهاد متولی، جایگاه و استقلال کارشناس، جایگاه تخصص شهرسازی و دامنه صلاحیت و فعالیت استوار است.

▪ ساختار نهادی، جایگاه و صلاحیت‌های کارشناسی شهرسازی

الف) ایران

نظام کارشناسی رسمی در ایران در طول یک قرن گذشته تحولات نهادی و قانونی متعددی را تجربه کرده است. پس از به‌کارگیری مفهوم «اهل خبره» در قوانین اولیه دادرسی، قانون راجع به کارشناسان رسمی در سال ۱۳۱۷ به تصویب رسید. در ادامه، با تصویب لایحه قانونی مربوط به استقلال کانون کارشناسان رسمی دادگستری در سال ۱۳۵۸، زمینه شکل‌گیری ساختاری مستقل برای سازماندهی کارشناسان فراهم شد. در نهایت، قانون کانون کارشناسان رسمی دادگستری در سال ۱۳۸۱ به تصویب رسید و چارچوب قانونی فعالیت کانون‌های کارشناسان رسمی را تعیین کرد.(URL1) در ساختار کنونی ایران، کارشناسی رسمی از طریق دو نهاد اصلی، شامل کانون کارشناسان رسمی دادگستری و مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضائیه، سازماندهی می‌شود. کانون کارشناسان رسمی دادگستری بر اساس قانون مصوب ۱۳۸۱ دارای شخصیت حقوقی مستقل، غیردولتی، غیرانتفاعی و غیرسیاسی است. این ساختار در کنار سازوکار کارشناسی مرکز وکلای قوه قضائیه، چارچوب نهادی

پذیرش، صدور پروانه و نظارت بر فعالیت کارشناسان رسمی را تشکیل می‌دهد[1].(قانون کانون کارشناسان رسمی دادگستری، ۱۳۷۹).

در این نظام، برنامه‌ریزی شهری به‌عنوان یکی از حوزه‌های تخصصی کارشناسی رسمی شناخته شده و برای آن مجموعه‌ای از صلاحیت‌های مرتبط با مسائل شهری تعریف شده است. این صلاحیت‌ها موضوعاتی نظیر تعیین و تشریح وضعیت (تأمین دلیل)، تشخیص و تطبیق کاربری اراضی شهری با مقررات مربوط، بررسی انطباق طرح‌های تفکیک و افراز اراضی و ساختمان‌ها با ضوابط شهرسازی، ارزیابی انطباق کاربری اراضی با طرح‌های توسعه شهری، بررسی انطباق ساختمان‌ها با ضوابط تراکم، سطح اشغال و تعداد طبقات، ارزیابی خسارات ناشی از ساخت‌وسازهای مغایر با مقررات شهرسازی به املاک پیرامونی، بررسی سوابق کسبی و نحوه استفاده از ساختمان‌ها و تطبیق عوارض مربوط به تفکیک، افراز و تغییر کاربری اراضی و ساختمان‌ها با قوانین و مصوبات را دربرمی‌گیرد. همچنین، کارشناسان این رشته صلاحیت بررسی و اظهارنظر درباره روند تهیه، انطباق و تصویب طرح‌های توسعه و عمران شهری و منطقه‌ای، از جمله طرح‌های جامع و تفصیلی، طرح‌های هادی شهری و روستایی، طرح‌های ساختاری ـ راهبردی، طرح‌های موضعی و موضوعی، طرح‌های بهسازی و نوسازی بافت‌های شهری، طرح‌های شهرک‌ها و شهرهای جدید، طرح‌های مجموعه‌های شهری و طرح‌های آمایش سرزمین را دارند. بررسی اسناد و نقشه‌های مرتبط با طرح‌های توسعه شهری، شبکه ارتباطی، محدوده و حریم شهرها و ضوابط و مقررات شهرسازی و ساختمانی، اظهارنظر درباره مکان‌یابی خدمات و فضاهای شهری و رسیدگی به اختلافات میان کارفرمایان، مهندسان مشاور و پیمانکاران تهیه‌کننده طرح‌های توسعه شهری و شهرسازی نیز از دیگر صلاحیت‌های تعریف‌شده برای این رشته است

در مجموع، نظام کارشناسی رسمی ایران از نظر شناسایی برنامه‌ریزی شهری به‌عنوان یک حوزه تخصصی و تعریف مجموعه‌ای از صلاحیت‌های مرتبط با مسائل شهری، از ظرفیت قانونی و اجرایی برخوردار است؛ بااین‌حال، موضوعاتی همچون میزان استقلال تخصصی، مرزبندی صلاحیت‌ها با رشته‌های همجوار، دامنه مسئولیت حرفه‌ای و سازوکارهای مشارکت متخصصان شهرسازی در سازماندهی این حوزه، همچنان نیازمند بررسی و تبیین دقیق‌تر است. این موضوعات، مبنای مناسبی برای مقایسه نظام کارشناسی ایران با کشورهای منتخب و شناسایی ظرفیت‌های اصلاح و ارتقای جایگاه شهرسازی در نظام کارشناسی رسمی کشور فراهم می‌کنند.

جدول۱ ـ تحلیل نظام کارشناسی رسمی برنامه‌ریزی شهری در ایران بر اساس مؤلفه‌های نهادی، قانونی و حرفه‌ای

مؤلفه	وضعیت ایران	تحلیل
مبنای قانونی	قانون کانون کارشناسان رسمی دادگستری مصوب ۱۳۸۱ و آیین‌نامه اجرایی آن مصوب ۱۳۸۲، چارچوب قانونی فعالیت کارشناسان رسمی را تعیین می‌کنند. همچنین فعالیت کارشناسان در مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضائیه تابع مقررات مربوط به آن مرکز است.	وجود چارچوب قانونی مشخص، مبنای پذیرش، صدور پروانه و ساماندهی فعالیت کارشناسان رسمی را فراهم کرده است.
نحوه پذیرش و انتصاب	پذیرش کارشناسان از طریق فرایند قانونی، شامل احراز مدرک تحصیلی مرتبط، سابقه تجربی، شرکت در آزمون و بررسی صلاحیت‌های عمومی و حرفه‌ای انجام می‌شود. ارجاع کارشناسی نیز از سوی مراجع قضایی و سایر مراجع مجاز صورت می‌گیرد.	احراز صلاحیت علمی و تجربی، مبنای ورود به حرفه کارشناسی است و ارجاع پرونده بر اساس تخصص کارشناس انجام می‌شود.
جایگاه و استقلال کارشناس	کانون کارشناسان رسمی دادگستری دارای شخصیت حقوقی مستقل، غیردولتی، غیرانتفاعی و غیرسیاسی است. کارشناسان رسمی نیز موظف به رعایت استقلال، بی‌طرفی و ارائه نظریه کارشناسی در چارچوب قوانین و صلاحیت‌های حرفه‌ای خود هستند.	استقلال نهادی کانون و استقلال حرفه‌ای کارشناس از مؤلفه‌های اصلی این نظام محسوب می‌شوند؛ بااین‌حال، استقلال سازمانی اختصاصی برای رشته شهرسازی در ساختار کارشناسی رسمی پیش‌بینی نشده است.

[1] علاوه بر دو نهاد یادشده، ماده ۲۷ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان مصوب ۱۳۷۴ وآیین نامه اجرایی آن مصوب۱۳۷۹ ، نیز سازوکار دیگری برای بهره‌گیری از خدمات کارشناسی مهندسان دارای پروانه اشتغال پیش‌بینی کرده است. بر اساس این ماده، سازمان‌های مشمول می‌توانند با معرفی سازمان نظام مهندسی ساختمان استان، از خدمات کارشناسی مهندسان واجد صلاحیت استفاده کنند. با توجه به حضور رشته شهرسازی در این سازوکار، می‌توان آن را به‌عنوان مسیر مکمل ارائه خدمات کارشناسی شهرسازی در ایران در نظر گرفت.(قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان، ۱۳۷۴؛ آیین‌نامه اجرایی ماده ۲۷ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان، ۱۳۷۹)

جایگاه تخصص شهرسازی	برنامه‌ریزی شهری به‌عنوان یکی از رشته‌های تخصصی کارشناسی رسمی شناخته شده و دارای مجموعه‌ای از صلاحیت‌های مشخص در حوزه مسائل شهری و شهرسازی است.	شناسایی برنامه‌ریزی شهری به‌عنوان رشته تخصصی، بیانگر پذیرش جایگاه این حوزه در نظام کارشناسی رسمی است؛ بااین‌حال، این رشته از نهاد حرفه‌ای مستقل و اختصاصی در ساختار کارشناسی برخوردار نیست.
دامنه صلاحیت و فعالیت	دامنه فعالیت کارشناسان برنامه‌ریزی شهری شامل بررسی طرح‌های توسعه شهری، کاربری اراضی، تفکیک و افراز، تراکم ساختمانی، ضوابط شهرسازی، عوارض مرتبط، خسارات ناشی از ساخت‌وسازهای مغایر با مقررات و بررسی طرح‌های جامع، تفصیلی، هادی، ساختاری ـ راهبردی، موضعی و موضوعی، طرح‌های بهسازی و نوسازی و سایر برنامه‌های توسعه شهری و منطقه‌ای است.	گستردگی موضوعات کارشناسی نشان‌دهنده ظرفیت تخصص شهرسازی برای ورود به طیف متنوعی از اختلافات و پرونده‌های شهری است؛ بااین‌حال، تبیین مرز صلاحیت این رشته با حوزه‌های معماری، عمران و نقشه‌برداری اهمیت دارد.

ب) فرانسه

در طبقه‌بندی رسمی کارشناسان قضایی فرانسه[۲] شهرسازی به‌عنوان یکی از حوزه‌های تخصصی کارشناسی قضایی شناخته شده است. بر اساس دستورالعمل مورخ ۵ دسامبر ۲۰۲۲، این حوزه با عنوان "شهرسازی، آمایش سرزمین، ساماندهی و طراحی فضاهای شهری و مبلمان شهری"[۳] تحت کد تخصصی C.2.9، در شاخه ساختمان، کارهای عمومی و مدیریت املاک طبقه‌بندی شده است. همچنین، در شاخه محیط‌زیستِ همین طبقه‌بندی، موضوعاتی نظیر سرزمین، کیفیت زندگی، تحرک و حمل‌ونقل تحت عنوان I.11 درج شده‌اند که از نظر موضوعی می‌توانند با برخی ابعاد شهرسازی هم‌پوشانی داشته باشند. بااین‌حال، در سند مذکور، حدود و محتوای این ردیف به‌طور مشخص از حوزه شهرسازی تفکیک نشده است؛ ازاین‌رو، تعیین میزان ارتباط آن با پرونده‌های قضایی مرتبط با شهرسازی، مستلزم بررسی‌های تکمیلی است.(Arrêté du 5 décembre 2022) در فرانسه فهرست کارشناسان قضایی را نهادهای قضایی تنظیم می‌کنند: یک فهرست ملی توسط دفتر دیوان عالی کشور و یک فهرست در هر دادگاه تجدیدنظر ، پرونده‌ها را دادستان بررسی می‌کند و مجمع عمومی قضات دادگاه تجدیدنظر که سالانه تشکیل می‌شود فهرست را تنظیم می‌کند پس ثبت و نظارت با نهاد قضایی است و نه تشکل حرفه‌ای. تشکل‌های کارشناسان نقش اطلاع‌رسانی دارند: قاضیان می‌توانند برای اطلاعات دقیق‌تر درباره مشخصات و تخصص‌های کارشناس به فهرست ملی شورای ملی شرکت‌های کارشناسان دادگستری[۴] مراجعه کنند(Arrêté du 5 décembre 2022) بر اساس گزارش سالانه شورای دولتی فرانسه، در سال ۲۰۲۴، دعاوی مرتبط با حوزه شهرسازی و محیط‌زیست حدود ۵ درصد از کل پرونده‌های ثبت‌شده در دادگاه‌های اداری این کشور را به خود اختصاص داده‌اند .با این حال، حجم این دعاوی در مقایسه با سال ۲۰۲۳، کاهشی معادل ۷ درصد را تجربه کرده است .بر اساس گزارش مذکور، این روند نزولی عمدتاً ناشی از کاهش اختلافات حقوقی مرتبط با تأسیسات طبقه‌بندی‌شده و مجوزهای بهره‌برداری از اراضی بوده است.(Cabinet Gaulmin, 2026)

بررسی طبقه‌بندی مصوب ۵ دسامبر ۲۰۲۲ نشان می‌دهد که موضوعات مرتبط با شهرسازی صرفاً در این عنوان متمرکز نیستند، بلکه برخی حوزه‌های مکمل از جمله طرح‌های استفاده از اراضی و طرح‌های محلی شهرسازی(C.16.3) ، ارزیابی اراضی و املاک و غرامت سلب مالکیت(C.18) ، نقشه‌برداری و تعیین حدود املاک (C.16) و معماری منظر و فضاهای سبز (C.2.3) نیز در قالب تخصص‌های مستقل در این نظام پیش‌بینی شده‌اند. این ساختار بیانگر آن است که رسیدگی کارشناسی به اختلافات مرتبط با محیط شهری، اراضی، طرح‌های توسعه و عمران و املاک، از طریق مجموعه‌ای از تخصص‌های مرتبط و مکمل انجام می‌شود. بنابراین، برخلاف تصور وجود یک حوزه کاملاً یکپارچه برای تمامی موضوعات شهرسازی، نظام فرانسه بر تفکیک تخصصی موضوعات کارشناسی و استفاده از کارشناسان متناسب با ماهیت فنی هر اختلاف استوار است. از سوی دیگر، کارشناس قضایی در فرانسه نقش مشورتی و فنی دارد و نظریه وی برای قاضی الزام‌آور نیست. در نتیجه، صلاحیت کارشناسی از صلاحیت قضایی و تصمیم‌گیری حقوقی تفکیک شده است(Arrêté du 5 décembre 2022) .

---

[۲] *Nomenclature des Experts Judiciaires*

[۳] *Urbanisme – Aménagement du territoire – Aménagement et mobilier urbain*

[۴] (CNCEJ)

جدول۲ ـ تحلیل نظام کارشناسی رسمی برنامه‌ریزی شهری در فرانسه بر اساس مؤلفه‌های نهادی، قانونی و حرفه‌ای

مؤلفه	وضعیت فرانسه	تحلیل
مبنای قانونی	دستورالعمل ۵ دسامبر ۲۰۲۲ و طبقه‌بندی رسمی کارشناسان قضایی	وجود طبقه‌بندی رسمی و مشخص برای تخصص‌ها، مبنای شناسایی و تفکیک حوزه‌های کارشناسی است.
ساختار و نهاد متولی	دیوان عالی کشور مسئول تنظیم فهرست ملی و دادگاه‌های تجدیدنظر مسئول تنظیم فهرست‌های منطقه‌ای هستند. تشکل CNCEJ نقش حرفه‌ای و اطلاع‌رسانی دارد.	سازماندهی و ثبت کارشناسان عمدتاً در اختیار نهادهای قضایی است و تشکل‌های حرفه‌ای نقش مکمل دارند.
جایگاه و استقلال کارشناس	کارشناس به‌عنوان متخصص مستقل و بی‌طرف فعالیت می‌کند و نظریه او جنبه مشورتی دارد و برای قاضی الزام‌آور نیست.	استقلال در اظهارنظر فنی با اختیار تصمیم‌گیری قضایی متفاوت است؛ تصمیم نهایی در اختیار قاضی باقی می‌ماند.
جایگاه تخصص شهرسازی	شهرسازی در کد C.2.9 در شاخه ساختمان، کارهای عمومی و مدیریت املاک قرار دارد.	شهرسازی به‌صورت یک حوزه تخصصی مشخص در طبقه‌بندی رسمی کارشناسان قضایی به رسمیت شناخته شده است.
دامنه صلاحیت و فعالیت	تخصص‌های مرتبط شامل طرح‌های استفاده از اراضی و طرح‌های محلی شهرسازی(C.16.3) ، ارزیابی اراضی و املاک و غرامت سلب مالکیت (C.18)، نقشه‌برداری و تعیین حدود املاک (C.16) و معماری منظر و فضاهای سبز (C.2.3) هستند. موضوعات محیط‌زیستی مرتبط نیز در طبقه‌بندی I.11 قرار دارند.	موضوعات مرتبط با شهرسازی در چند حوزه تخصصی مکمل توزیع شده‌اند و رسیدگی به اختلافات بر اساس ماهیت فنی موضوع صورت می‌گیرد.

ج) آلمان

در آلمان، کارشناسان قضایی به‌صورت یکپارچه در یک فهرست ملی ثبت نمی‌شوند؛ تعیین رسمی و سوگند "کارشناس منصوب و سوگندخورده" بر عهده اتاق‌های حرفه‌ای (اتاق‌های صنعت و بازرگانی، معماران و مهندسان) است که ایالت‌ها به آن‌ها واگذار کرده‌اند .(Gewerbeordnung, § 36) شرایط تعیین عبارت‌اند از وجود نیاز، اثبات تخصص ویژه و نبود تردید درباره صلاحیت شخصی، و کارشناس به استقلال و بی‌طرفی سوگند در حوزه شهرسازی، تعیین رسمی در تخصص‌های محدود ساختمانی و ارزش‌گذاری زمین انجام می‌شود، و در برخی ایالت‌ها (مانند برمن) ردیفی با عنوان "برنامه‌ریزی کاربری فنی-اقتصادی و طراحانه"دیده می‌شود.(Architektenkammer Bremen, n.d.) بررسی مقررات ایالتی نشان می‌دهد که جایگاه شهرسازی در نظام کارشناسی رسمی آلمان در همه ایالت‌ها یکسان نیست و در برخی ایالت‌ها به‌صورت حوزه‌ای مستقل و در برخی دیگر در قالب حوزه‌های تخصصی مرتبط تعریف شده است .برای نمونه، در هسن، آیین‌نامه کارشناسی انتصاب برای مسائل ساخت‌وساز، شهرسازی[۵] و امور حرفه‌ای را پیش‌بینی کرده است (Architekten- und Stadtplanerkammer Hessen, ۲۰۰۹).در نوردراین-وستفالن، شهرسازان در قالب حوزه حق‌الزحمه خدمات معماران، مهندسان و شهرسازان دیده می‌شوند و حوزه مستقلی با عنوان شهرسازی وجود ندارد .در ماده ۱، بند۲، عضویت شهرسازان در اتاق معماران در این ماده صراحتاً آمده است که افراد ثبت‌شده در فهرست شهرسازان[۶] ، در کنار معماران، معماران داخلی و معماران منظر، تشکیل‌دهنده اتاق معماران در این ایالت می دهند(Architektenkammer NRW, n.d.) .در مقابل، در ایالت بادن-وورتمبرگ آلمان، شهرسازی[۷] در کنار معماری، معماری داخلی و معماری منظر، یکی از چهار رشته حرفه‌ای تحت پوشش اتاق معماران این ایالت محسوب می‌شود. فعالیت‌های این اتاق صرفاً به ثبت و سازمان‌دهی اعضای حرفه‌ای محدود نبوده و حوزه‌هایی نظیر آموزش‌های تخصصی، توسعه حرفه‌ای، ارتقای فرهنگ برنامه‌ریزی و مشارکت در سیاست‌گذاری‌های مرتبط با محیط ساخته‌شده را نیز دربرمی‌گیرد. .(Architektenkammer Baden-Württemberg, n.d.; Bayerische Architektenkammer, n.d.)بنابراین، فعالیت کارشناسی در شهرسازی در برخی ایالت‌ها به رسمیت شناخته شده، اما دامنه آن متناسب با مقررات و ساختار حرفه‌ای هر ایالت متفاوت است.

[۵] (Städtebau)
[۶] (Stadtplanerliste)
[۷] (Stadtplanung)

جدول۳ ـ تحلیل نظام کارشناسی رسمی برنامه‌ریزی شهری در آلمان بر اساس مؤلفه‌های نهادی، قانونی و حرفه‌ای

مؤلفه	وضعیت آلمان	تحلیل
مبنای قانونی	ماده ۳۶ قانون مقررات تجارت و مشاغل آلمانمبنای تعیین رسمی و سوگند کارشناسان متخصص است. مقررات ایالتی و ضوابط اتاق‌های حرفه‌ای نیز در سازماندهی این نظام نقش دارند.	نظام کارشناسی بر پایه چارچوب قانونی و مقررات حرفه‌ای شکل گرفته و اجرای آن با توجه به ساختار ایالت‌ها متفاوت است.
ساختار و نهاد متولی	اتاق‌های صنعت و بازرگانی(IHK) ، اتاق‌های معماران و اتاق‌های مهندسان، حسب صلاحیت واگذارشده، مسئول تعیین و سوگند کارشناسان هستند.	سازماندهی کارشناسان به‌جای تمرکز در یک نهاد ملی، میان اتاق‌های تخصصی و حرفه‌ای توزیع شده است.
جایگاه و استقلال کارشناس	کارشناسان منصوب و سوگندخورده موظف به رعایت استقلال، بی‌طرفی و امانت‌داری در اظهارنظر تخصصی هستند.	استقلال و بی‌طرفی از الزامات حرفه‌ای کارشناسی محسوب می‌شود و اعتبار نظر کارشناسی بر تخصص و رعایت اصول حرفه‌ای استوار است.
جایگاه تخصص شهرسازی	جایگاه شهرسازی در ایالت‌ها یکسان نیست. در برخی ایالت‌ها مانند هسن، شهرسازی در مقررات کارشناسی مرتبط با ساخت‌وساز پیش‌بینی شده است. در برمن، عنوان «برنامه‌ریزی کاربری فنی ـ اقتصادی و طراحانه» دیده می‌شود. در بادن-وورتمبرگ نیز شهرسازی یکی از رشته‌های حرفه‌ای تحت پوشش اتاق معماران است	شهرسازی در ساختار حرفه‌ای آلمان به رسمیت شناخته شده، اما میزان استقلال و نحوه حضور آن در نظام کارشناسی رسمی تابع مقررات و ساختار حرفه‌ای هر ایالت است.
دامنه صلاحیت و فعالیت	حوزه‌های کارشناسی مرتبط شامل تخصص‌های ساختمانی، ارزش‌گذاری زمین و املاک، مسائل مرتبط با ساخت‌وساز و در برخی ایالت‌ها موضوعات شهرسازی و برنامه‌ریزی کاربری زمین است.	دامنه فعالیت کارشناسان شهرسازی در سطح ایالت‌ها متفاوت است و برخی موضوعات در قالب تخصص‌های مستقل و برخی در حوزه‌های حرفه‌ای مرتبط تعریف می‌شوند.

د) ترکیه

در ترکیه، نظام کارشناسی قضایی متمرکز است و بر یک قانون ملی استوار است. قانون کارشناسی شماره ۶۷۵۴[۸] که در ۳ نوامبر ۲۰۱۶ تصویب شد، چارچوب این نظام را تعیین می‌کند. مطابق این قانون، در محل هر دادگاه استیناف منطقه‌ای[۹] یک هیئت منطقه‌ای کارشناسی تشکیل می‌شود و این هیئت‌ها فهرست‌های کارشناسان را تهیه می‌کنند. کارشناسان پس از ثبت در سامانه کارشناسی و ادای سوگند آغاز به کار می‌کنند، و فهرست‌ها همراه با نام، حوزه‌های تخصصی اصلی و فرعی و حرفه آن‌ها علنی است. قاضی یا دادستان نیز باید کارشناس را نخست از همین فهرست‌های منطقه‌ای و بر اساس حوزه قضایی دادگاه‌های استیناف برگزینند. این قاعده در آیین دادرسی مدنی (ماده ۲۶۸ قانون HMK) نیز آمده است و شامل دادگاه‌های عدلی و اداری و ادارات اجرا می‌شود. (Adalet Bakanlığı,2016). در حوزه شهرسازی، فهرست رسمی وزارت دادگستری ترکیه «شهرسازی و برنامه‌ریزی منطقه‌ای[۱۰] را با کد ۰۹ به‌عنوان یکی از ۶۱ حوزه تخصصی اصلی تعریف کرده است و ۲۰ زیرحوزه دارد که تعدادی از آنها برای رشته شهرسازی محسوب می شود از جمله طرح‌های راهبردی فضایی[۱۱](۰۹,۰۱)، طرح‌های ساماندهی محیطی(۰۹,۰۲) طرح‌های کلان و اجرایی توسعه شهری (۰۹,۰۳)، طرح‌های توسعه شهری با هدف حفاظت(۰۹,۰۴) ، برنامه‌ریزی حمل‌ونقل(۰۹,۰۵)، برنامه‌ریزی در محدوده‌های مشمول قانون ساحلی(۰۹,۰۸)برنامه‌ریزی با هدف نوسازی

[۸] Bilirkişilik Kanunu
[۹] bölge adliye mahkemesi
[۱۰] Şehir ve Bölge Planlama
[۱۱] Mekânsal Strateji Planları
Çevre Düzeni Planları
Nazım ve Uygulama İmar Planları
Koruma Amaçlı İmar Planları
Ulaşım Planlamaları
Kıyı Kanunu Kapsamındaki Alanlarda Planlama

شهری[۷](۰۹,۱۰)، پروژه‌های طراحی شهری (۰۹,۱۵) ساخت‌وساز مغایر با تصمیمات طرح‌های شهری [۹](۰۹,۰۱۸) و انطباق طرح با پروانه ساختمان (۰۹,۱۹) .(Çelik, 2026, İstanbul Bilirkişilik Bölge Kurulu. (2025) این ساختار نشان می‌دهد کارشناسی قضایی شهرسازی در ترکیه، برخلاف آلمان، حوزه‌ای رسمی و کدگذاری‌شده در سطح ملی است.

جدول۴ ـ تحلیل نظام کارشناسی رسمی برنامه‌ریزی شهری در ترکیه بر اساس مؤلفه‌های نهادی، قانونی و حرفه‌ای

مؤلفه	وضعیت ترکیه	تحلیل
مبنای قانونی	قانون کارشناسی شماره ۶۷۵۴ مصوب ۳ نوامبر ۲۰۱۶، چارچوب قانونی نظام کارشناسی قضایی را تعیین می‌کند. همچنین ماده ۲۶۸ قانون آیین دادرسی مدنی به انتخاب کارشناس از فهرست‌های منطقه‌ای مرتبط است.	وجود قانون ملی و چارچوب قانونی مشخص، موجب انسجام ساختاری و وحدت رویه در سازماندهی کارشناسان قضایی شده است.
ساختار و نهاد متولی	وزارت دادگستری ترکیه متولی اصلی نظام کارشناسی است. هیئت‌های منطقه‌ای کارشناسی در حوزه دادگاه‌های استیناف منطقه‌ای تشکیل می‌شوند و مسئولیت تهیه و مدیریت فهرست کارشناسان را بر عهده دارند.	ساختار کارشناسی از الگوی ملی و متمرکز پیروی می‌کند، اما سازماندهی و مدیریت فهرست‌ها در سطح منطقه‌ای انجام می‌شود.
جایگاه و استقلال کارشناس	کارشناس قضایی به‌عنوان متخصص مستقل در فرایند رسیدگی قضایی فعالیت می‌کند و پس از پذیرش و ادای سوگند، در چارچوب تخصص ثبت‌شده و مأموریت قضایی خود اظهارنظر می‌کند.	استقلال کارشناس در ارائه نظر تخصصی در کنار نظارت نهادی و قضایی تعریف شده است؛ بنابراین استقلال حرفه‌ای با نظارت قانونی همراه است.
جایگاه تخصص شهرسازی	شهرسازی و برنامه‌ریزی منطقه‌ای (Şehir ve Bölge Planlama) با کد تخصصی ۰۹، به‌عنوان یکی از ۶۱ حوزه تخصصی اصلی در فهرست رسمی کارشناسی وزارت دادگستری تعریف شده است.	شهرسازی دارای عنوان و کد تخصصی مشخص در سطح ملی است و جایگاه آن صرفاً به تخصص‌های ساختمانی یا معماری محدود نمی‌شود.
دامنه صلاحیت و فعالیت	حوزه شهرسازی دارای ۲۰ زیرحوزه تخصصی است که از جمله آن‌ها می‌توان به طرح‌های راهبردی فضایی، طرح‌های ساماندهی محیطی، طرح‌های جامع و تفصیلی شهری، طرح‌های حفاظت، برنامه‌ریزی حمل‌ونقل، برنامه‌ریزی مناطق ساحلی، نوسازی شهری، پروژه‌های طراحی شهری، ساخت‌وساز مغایر با طرح‌های شهری و انطباق طرح با پروانه ساختمانی اشاره کرد.	تنوع زیرحوزه‌ها نشان‌دهنده دامنه گسترده فعالیت کارشناسان شهرسازی و تفکیک موضوعات تخصصی در حوزه برنامه‌ریزی، طراحی و توسعه شهری است.

▪ تحلیل تطبیقی ساختار و دامنه صلاحیت‌های کارشناسی قضایی در حوزه شهرسازی

بررسی تطبیقی نظام کارشناسی شهرسازی در کشورهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که اگرچه ساختار حقوقی و نهادی کارشناسی در این کشورها متفاوت است، اما شناسایی تخصص، تعیین حدود صلاحیت و سازماندهی فعالیت کارشناسان از مؤلفه‌های مشترک این نظام‌ها محسوب می‌شود. در ایران، برنامه‌ریزی شهری به‌عنوان رشته‌ای تخصصی در نظام کارشناسی رسمی تعریف شده و دامنه نسبتاً گسترده‌ای از موضوعات مرتبط با طرح‌های توسعه شهری، کاربری اراضی و ضوابط شهرسازی را پوشش می‌دهد. بااین‌حال، استقلال سازمانی اختصاصی این رشته و مرزبندی آن با تخصص‌های همجوار همچنان از موضوعات قابل بررسی است.

در فرانسه، شهرسازی در طبقه‌بندی رسمی کارشناسان قضایی دارای عنوان و کد تخصصی مشخص است؛ با این تفاوت که برخی موضوعات مرتبط با آن در قالب تخصص‌های مکمل سازماندهی شده‌اند. در آلمان، به دلیل ساختار فدرال، نحوه شناسایی و سازماندهی تخصص شهرسازی در ایالت‌های مختلف یکسان نیست و این رشته در برخی موارد در قالب تخصص‌های مستقل و در موارد دیگر در چارچوب حوزه‌های حرفه‌ای مرتبط تعریف می‌شود. در مقابل، ترکیه با تعریف شهرسازی و برنامه‌ریزی منطقه‌ای به‌عنوان یک حوزه تخصصی مستقل و دارای زیرحوزه‌های مشخص در سطح ملی، الگوی منسجم‌تری از تفکیک موضوعی صلاحیت‌های کارشناسی ارائه می‌دهد.

---

۶ Kentsel Dönüşüm Amaçlı Planlama
۷ Kentsel Tasarım Projeleri
۸ İmar Planı Kararlarına Aykırı Yapılaşma
۹ İmar Planı – İmar Durum Belgesi ve Yapı Ruhsatı Uyumu

از نظر ساختار نهادی نیز تفاوت معناداری میان کشورهای مورد مطالعه وجود دارد. در ایران، سازماندهی کارشناسان از طریق کانون کارشناسان رسمی دادگستری و مرکز وکلای قوه قضائیه انجام می‌شود؛ در فرانسه، تنظیم فهرست کارشناسان در اختیار مراجع قضایی است؛ در آلمان، اتاق‌های حرفه‌ای و ساختارهای ایالتی نقش محوری دارند و در ترکیه، وزارت دادگستری و هیئت‌های منطقه‌ای کارشناسی مسئولیت سازماندهی و مدیریت فهرست کارشناسان را بر عهده دارند. بنابراین، تجربه کشورهای مورد مطالعه نشان می‌دهد که شناسایی تخصص شهرسازی الزاماً به معنای ایجاد یک نهاد مستقل برای آن نیست، بلکه می‌تواند در قالب ساختارهای قضایی، حرفه‌ای یا متمرکز تحقق یابد.

از نظر دامنه صلاحیت نیز، تفاوت اصلی در نحوه تفکیک و سازماندهی موضوعات کارشناسی است. در ایران، مجموعه متنوعی از موضوعات شهرسازی در قالب صلاحیت‌های برنامه‌ریزی شهری تعریف شده است؛ در فرانسه، موضوعات مرتبط میان چند تخصص مکمل توزیع شده‌اند؛ در آلمان، دامنه فعالیت تابع مقررات و ساختار حرفه‌ای ایالت‌هاست و در ترکیه، زیرحوزه‌های متعددی برای موضوعات برنامه‌ریزی، طراحی و توسعه شهری تعریف شده است. این مقایسه نشان می‌دهد که گستردگی صلاحیت‌ها به‌تنهایی معیار کفایت نظام کارشناسی نیست، بلکه شفافیت حدود تخصص، تناسب موضوع ارجاعی با دانش کارشناس و جلوگیری از تداخل صلاحیت‌ها نیز اهمیت دارد.

در مجموع، یافته‌های تطبیقی نشان می‌دهد که ایران از نظر شناسایی رشته برنامه‌ریزی شهری و گستردگی موضوعات کارشناسی دارای ظرفیت قانونی قابل توجهی است؛ بااین‌حال، در زمینه سازماندهی اختصاصی تخصص، شفافیت مرزهای صلاحیت و تقویت جایگاه حرفه‌ای آن، ظرفیت‌هایی برای بهبود وجود دارد. تجربه ترکیه در تفکیک موضوعی صلاحیت‌ها، فرانسه در طبقه‌بندی تخصص‌های مکمل و آلمان در پیوند سازماندهی کارشناسی با نهادهای حرفه‌ای می‌تواند مبنایی برای بررسی راهکارهای ارتقای نظام کارشناسی شهرسازی ایران باشد.

جدول۵ ـ مقایسه تطبیقی نظام کارشناسی قضایی در حوزه شهرسازی در ایران و کشورهای منتخب

شاخص مقایسه	ایران	فرانسه	آلمان	ترکیه
مبانی قانونی	قوانین کارشناسان رسمی و مقررات قوه قضائیه	قانون کارشناسان قضایی و دستورالعمل طبقه‌بندی تخصص‌ها	قانون تجارت فدرال، ماده ۳۶ و مقررات ایالتی	قانون ۶۷۵۴ مصوب ۲۰۱۶
ساختار و نهاد متولی	کانون کارشناسان رسمی و مرکز وکلا	مراجع قضایی، دادگاه‌های تجدیدنظر و دیوان عالی	اتاق‌های حرفه‌ای و تخصصی	وزارت دادگستری و هیئت‌های منطقه‌ای
جایگاه تخصص شهرسازی	برنامه‌ریزی شهری با عناوین و صلاحیت‌های مشخص	شهرسازی با کد C.2.9 و تخصص‌های مکمل	متفاوت در ایالت‌ها و برخی حوزه‌های مرتبط	شهرسازی و برنامه‌ریزی منطقه‌ای با کد ۰۹
دامنه صلاحیت	کاربری، تفکیک، تراکم، ضوابط و طرح‌های توسعه شهری	برنامه‌ریزی شهری، اراضی، املاک، نقشه‌برداری و منظر	ساخت‌وساز، ارزش‌گذاری زمین و برخی حوزه‌های برنامه‌ریزی	طرح‌های فضایی، توسعه شهری، حمل‌ونقل و نوسازی
استقلال حرفه‌ای و سازمانی	استقلال نهادی کانون، بدون ساختار اختصاصی شهرسازی	استقلال در اظهارنظر فنی در چارچوب نظام قضایی	استقلال حرفه‌ای در چارچوب نهادهای تخصصی	استقلال کارشناسی در چارچوب نظارت قانونی

نتایج مقایسه نشان می‌دهد که ایران از نظر تعریف رشته برنامه‌ریزی شهری و گستردگی موضوعات کارشناسی، از ظرفیت قانونی قابل توجهی برخوردار است؛ بااین‌حال، در زمینه سازماندهی اختصاصی این تخصص و شفافیت مرز صلاحیت آن با رشته‌های همجوار، همچنان ظرفیت‌هایی برای بهبود وجود دارد. در مقابل، ترکیه با تعریف شهرسازی به‌عنوان حوزه‌ای مستقل و دارای زیرحوزه‌های مشخص، الگوی تفکیک موضوعی صلاحیت‌ها را ارائه می‌کند. فرانسه بر طبقه‌بندی تخصص‌ها و توزیع موضوعات مرتبط میان حوزه‌های مکمل تأکید دارد و آلمان نیز سازماندهی کارشناسی را به ساختار حرفه‌ای و مقررات ایالتی پیوند داده است. بنابراین، مهم‌ترین نتیجه برای ایران، ضرورت بازنگری در اصل وجود رشته شهرسازی نیست، بلکه تقویت جایگاه تخصصی آن از طریق شفاف‌سازی حدود صلاحیت، توسعه سازوکارهای مشارکت حرفه‌ای و افزایش انسجام در سازماندهی کارشناسان است.

جمع‌بندی و ارایه پیشنهادات

بررسی تطبیقی نظام کارشناسی رسمی در ایران، فرانسه، آلمان و ترکیه نشان می‌دهد که جایگاه و سازماندهی تخصص شهرسازی در نظام‌های کارشناسی، متناسب با ساختار حقوقی و نهادی هر کشور شکل گرفته است. با وجود تفاوت در شیوه سازماندهی، نتایج مطالعه بیانگر آن است که شناسایی رسمی تخصص شهرسازی، تعیین حدود صلاحیت‌های حرفه‌ای و ایجاد سازوکارهای مشخص برای ارزیابی و نظارت بر عملکرد کارشناسان، از عوامل مؤثر در ارتقای اعتبار و کیفیت اظهارنظرهای کارشناسی محسوب می‌شوند.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که ایران از نظر شناسایی برنامه‌ریزی شهری به‌عنوان یکی از رشته‌های تخصصی کارشناسی رسمی و برخورداری از دامنه متنوعی از صلاحیت‌های مرتبط با مسائل شهری، دارای ظرفیت قانونی و اجرایی قابل توجهی است. بااین‌حال، مسئله اصلی را نمی‌توان صرفاً در فقدان شناسایی این رشته جست‌وجو کرد، بلکه چالش اساسی در نحوه سازماندهی صلاحیت‌ها، شفافیت مرزهای تخصصی با رشته‌های همجوار، هماهنگی میان نهادهای متولی و فقدان سازوکارهای اختصاصی برای ارتقای کیفیت کارشناسی شهرسازی قرار دارد.

بر این اساس، پیشنهاد اصلی پژوهش، استقرار الگویی نظام‌مند برای ساماندهی تخصص شهرسازی در ساختار موجود کارشناسی رسمی کشور است. این الگو بر پنج محور مکمل استوار است:

- نخست، بازنگری و طبقه‌بندی موضوعی صلاحیت‌های کارشناسی شهرسازی :پیشنهاد می‌شود کانون کارشناسان رسمی دادگستری و مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضائیه، با مشارکت متخصصان برنامه‌ریزی شهری، نسبت به تدوین نظام طبقه‌بندی یکپارچه صلاحیت‌های این رشته اقدام کنند. در این طبقه‌بندی، صلاحیت‌های کلی موجود باید به زیرحوزه‌های مشخص و قابل ارجاع تفکیک شوند. این زیرحوزه‌ها می‌توانند شامل برنامه‌ریزی و طرح‌های توسعه شهری و منطقه‌ای، کاربری و ضوابط استفاده از زمین، تفکیک و افراز از منظر انطباق با ضوابط شهرسازی، انطباق ساخت‌وساز با طرح‌های توسعه شهری، تراکم و سطح اشغال، محدوده و حریم شهرها، طراحی و ساماندهی فضاهای شهری و ارزیابی آثار مداخلات شهری باشند. همچنین برای هر زیرحوزه، موضوعات قابل کارشناسی، حدود اظهارنظر و شرایط تخصصی موردنیاز تعیین شود. تجربه ترکیه در تعریف حوزه مستقل شهرسازی و اختصاص کدهای تخصصی و زیرشاخه‌های موضوعی می‌تواند الگوی مناسبی برای تدوین این نظام طبقه‌بندی باشد.
- دوم، تدوین دستورالعمل تفکیک و تعیین حدود صلاحیت رشته‌های همجوار :به‌منظور جلوگیری از تداخل صلاحیت‌ها، پیشنهاد می‌شود دستورالعملی مشترک برای تعیین مرز تخصصی برنامه‌ریزی شهری با رشته‌های معماری، عمران و نقشه‌برداری تدوین شود. در این دستورالعمل، ملاک اصلی ارجاع پرونده باید ماهیت مسئله و نوع دانش تخصصی موردنیاز برای پاسخ‌گویی به آن باشد. بر این اساس، بررسی انطباق کاربری، تراکم، سطح اشغال و ساخت‌وساز با طرح‌ها و ضوابط شهرسازی در حوزه تخصص شهرسازی قرار گیرد؛ درحالی‌که موضوعات مربوط به طراحی معماری، مسائل سازه‌ای و اجرایی و تعیین حدود هندسی و مختصات املاک، حسب مورد در حوزه تخصص رشته‌های مرتبط باقی بمانند. همچنین در پرونده‌هایی که دارای ابعاد مشترک هستند، ارجاع به هیئت کارشناسی چندتخصصی با تعیین دقیق وظایف و حدود اظهارنظر هر کارشناس پیش‌بینی شود.
- سوم، ایجاد سازوکار تخصصی برای مشارکت و نظارت حرفه‌ای :با توجه به فعالیت هم‌زمان کانون کارشناسان رسمی دادگستری و مرکز وکلا، کارشناسان رسمی و مشاوران خانواده قوه قضائیه، پیشنهاد می‌شود کمیته‌ای تخصصی با حضور نمایندگان این دو نهاد و متخصصان و صاحب‌نظران برنامه‌ریزی شهری تشکیل شود. وظایف این کمیته می‌تواند شامل بازنگری دوره‌ای در طبقه‌بندی صلاحیت‌ها، بررسی مسائل و اختلافات ناشی از تداخل تخصصی، تدوین دستورالعمل‌های کارشناسی، شناسایی نیازهای آموزشی و ارزیابی کیفیت نظریه‌های کارشناسی باشد. این سازوکار، بدون ضرورت ایجاد یک نهاد مستقل و موازی، امکان تقویت جایگاه تخصصی شهرسازی و افزایش هماهنگی نهادی را فراهم می‌کند.

- چهارم، بازنگری در معیارهای پذیرش و توسعه آموزش‌های تخصصی :پیشنهاد می‌شود علاوه بر احراز مدرک تحصیلی و سابقه تجربی مرتبط، تناسب تخصص و تجربه متقاضیان با زیرحوزه‌های کارشناسی شهرسازی نیز در فرایند پذیرش و ارزیابی حرفه‌ای مورد توجه قرار گیرد. همچنین برگزاری دوره‌های آموزشی مستمر در زمینه قوانین و مقررات شهرسازی، ضوابط طرح‌های توسعه شهری، مقررات زمین و ساختمان، فرایندهای اداری و قضایی مرتبط و روش‌های تهیه گزارش کارشناسی، می‌تواند به ارتقای توان تخصصی و افزایش دقت اظهارنظرها کمک کند. در این زمینه، تدوین نظام ارزیابی و بازآموزی دوره‌ای کارشناسان نیز پیشنهاد می‌شود.
- پنجم، تدوین استانداردهای واحد برای تهیه و ارزیابی گزارش‌های کارشناسی شهرسازی :با توجه به تنوع موضوعات و پیچیدگی مسائل شهری، پیشنهاد می‌شود دستورالعملی برای ساختار و محتوای گزارش‌های کارشناسی این رشته تدوین شود. بر اساس این دستورالعمل، گزارش کارشناسی باید مشتمل بر تشریح موضوع ارجاعی، معرفی اسناد و مدارک مورد بررسی، شناسایی طرح‌ها و ضوابط قانونی مرتبط، تحلیل وضعیت موجود، بررسی انطباق موضوع با مقررات و ارائه نتیجه مستدل و مستند باشد. همچنین تفکیک یافته‌های فنی و تخصصی از برداشت‌های حقوقی و تصمیم‌گیری قضایی باید به‌عنوان یکی از اصول تهیه گزارش مورد تأکید قرار گیرد. این اقدام می‌تواند موجب افزایش قابلیت ارزیابی، مقایسه و استنادپذیری نظریه‌های کارشناسی شود.

جدول ۶ ـ راهکارهای پیشنهادی برای ارتقای نظام کارشناسی رسمی شهرسازی در ایران

محور اصلاحی	نهاد یا متولی پیشنهادی	راهکار پیشنهادی	نتیجه مورد انتظار
طبقه‌بندی صلاحیت‌ها	کانون کارشناسان رسمی دادگستری و مرکز وکلای قوه قضائیه	بازنگری و تدوین نظام طبقه‌بندی موضوعی صلاحیت‌های کارشناسی شهرسازی و تفکیک آن به زیرحوزه‌های تخصصی شامل طرح‌های توسعه شهری، کاربری اراضی، ضوابط شهرسازی، تفکیک و افراز، تراکم و سطح اشغال و طراحی شهری	شفافیت دامنه صلاحیت‌ها و تناسب موضوع ارجاعی با تخصص کارشناس
تفکیک صلاحیت‌های تخصصی	کمیته تخصصی مشترک با مشارکت نمایندگان رشته‌های مرتبط	تدوین دستورالعمل مشخص برای تعیین مرز صلاحیت شهرسازی با رشته‌های معماری، عمران و نقشه‌برداری و پیش‌بینی سازوکار ارجاع مشترک در پرونده‌های چندتخصصی	کاهش تداخل صلاحیت‌ها و جلوگیری از ارجاع نامتناسب پرونده‌ها
سازماندهی و نظارت تخصصی	کانون کارشناسان رسمی دادگستری و مرکز وکلای قوه قضائیه	تشکیل کمیته تخصصی کارشناسان برنامه‌ریزی شهری با مشارکت متخصصان و نمایندگان نهادهای کارشناسی، با وظایف بازنگری صلاحیت‌ها، تدوین دستورالعمل‌ها و نظارت بر کیفیت نظریه‌ها	تقویت جایگاه تخصصی شهرسازی و افزایش هماهنگی نهادی
ارتقای حرفه‌ای و آموزشی	مراجع پذیرش و نهادهای متولی کارشناسی رسمی	بازنگری در معیارهای پذیرش متناسب با زیرحوزه‌های تخصصی، برگزاری دوره‌های آموزشی مستمر و استقرار نظام ارزیابی و بازآموزی دوره‌ای کارشناسان	ارتقای دانش تخصصی، توان حرفه‌ای و دقت اظهارنظر کارشناسان
استانداردسازی گزارش‌های کارشناسی	کمیته تخصصی کارشناسان شهرسازی	تدوین دستورالعمل واحد برای ساختار گزارش‌های کارشناسی شامل بررسی اسناد، شناسایی ضوابط، تحلیل وضعیت موجود، ارزیابی انطباق و ارائه نتیجه مستدل و مستند	افزایش کیفیت، انسجام، قابلیت ارزیابی و استنادپذیری نظریه‌های کارشناسی

در مجموع، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که ارتقای جایگاه کارشناسی شهرسازی در ایران بیش از آنکه به ایجاد ساختاری نهادی جدید نیازمند باشد، مستلزم اصلاح و تکمیل سازوکارهای موجود در زمینه تعریف صلاحیت‌ها، تفکیک تخصصی موضوعات، هماهنگی نهادی، ارتقای توان حرفه‌ای و استانداردسازی فرایند کارشناسی است. بر این اساس، الگوی پیشنهادی پژوهش بر حفظ ساختار موجود کارشناسی رسمی و تقویت سازماندهی تخصصی شهرسازی در درون آن استوار است. تحقق این الگو

می‌تواند ضمن کاهش تداخل صلاحیت‌ها و افزایش تناسب میان موضوع ارجاعی و تخصص کارشناس، به ارتقای کیفیت و اعتبار نظریه‌های کارشناسی، تقویت پاسخگویی حرفه‌ای و بهبود فرایند رسیدگی به اختلافات مرتبط با مسائل شهری منجر شود.

منابع

- ✓ *قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان، ۱۳۷۴*
- ✓ *آیین‌نامه اجرایی ماده ۲۷ قانون نظام مهندسی و کنترل ساختمان،۱۳۷۹*
- ✓ *قانون کانون کارشناسان رسمی دادگستری، ۱۳۸۱ .*
- ✓ *قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی*،۱۳۷۹
- ✓ *قانون آیین دادرسی کیفری*، ۱۳۹۲
- ✓ Adalet Bakanlığı. (2016). *Bilirkişilik Kanunu (Kanun No. 6754).* https://bilirkisilik.adalet.gov.tr
- ✓ Architektenkammer Bremen. (n.d.). *Sachverständigenwesen.* https://www.akhb.de/baueninbremen/sachverstaendigenwesen
- ✓ Architektenkammer NRW. (n.d.). https://recht.nrw.de/lrgv/gesetz/01012026-baukammerngesetz-baukag-nrw/
- ✓ Architekten- und Stadtplanerkammer Hessen. (n.d.). https://www.rv.hessenrecht.hessen.de/bshe/document/jlr-NNLHE000051F3NN00000000032
- ✓ Architektenkammer Baden-Württemberg, & Bayerische Architektenkammer. (n.d.). https://www.akbw.de/
- ✓ Arrêté du 5 décembre 2022 relatif à la nomenclature prévue à l'article 1er du décret n° 2004-1463 du 23 décembre 2004 relatif aux experts judiciaires (NOR: JUSC2233882A). *Légifrance.* https://www.legifrance.gouv.fr/loda/article_lc/LEGIARTI000049233257
- ✓ Cabinet Gaulmin Avocat. (2026, June 11). *Les chiffres de la justice administrative en 2025.* https://www.gaulmin-avocat.fr/2026/06/11/les-chiffres-de-la-justice-administrative-en-2025/
- ✓ Çelik, S. (2026). *Bilirkişi uzmanlık alanları 2026: 61 temel ve 786 alt alanın tam listesi.* https://saffetcelik.com.tr/blog/bilirkisi-uzmanlik-alanlari
- ✓ Gewerbeordnung (GewO), § 36. *Öffentliche Bestellung von Sachverständigen.* https://dejure.org/gesetze/GewO/36.html
- ✓ İstanbul Bilirkişilik Bölge Kurulu. (2025). *Bölge bilirkişi listesi* [PDF]. T.C. Adalet Bakanlığı. https://rayp.adalet.gov.tr/resimler/494/dosya/bilirkisilistesi-2003202520-03-202511-30-am.pdf
- ✓ Verkerk, R. (2009). Comparative Aspects of Expert Evidence in Civil Litigation. *The International Journal of Evidence & Proof*, *13*(3), 167–197.
- ✓ URL1: https://karshenasan.ir/about/